

НАУКОВА ТА МЕМОРІАЛЬНА СПАДЩИНА МИТРОПОЛИТА ІЛАРІОНА (ІВАНА ОГІЄНКА) У ЗІБРАННІ НАЦІОНАЛЬНОГО МУЗЕЮ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ

SCIENTIFIC AND MEMORAL HERITAGE OF THE METROPOLITAN ILARION (IVAN OHIYENKO) IN THE COLLECTION OF THE NATIONAL MUSEUM OF UKRAINIAN HISTORY

Анотація

У статті йдеться про митрополита Іларіона (Івана Огієнка) відомого українського науковця, українського державного діяча періоду УНР, митрополита Холмського і Підляського (1944), Першоієрарха Української греко-православної церкви Канади (1951) та представлено його наукову і меморіальну спадщину, що зберігається у колекції НМІУ.

Ключові слова: митрополит Іларіон, Іван Огієнко, Українська греко-православна церква Канади, меморіальна спадщина, музейний предмет, Національний музей історії України.

Summary

The article describes the Metropolitan Ilarion (Ivan Ohienko), a well-known Ukrainian scholar, Ukrainian statesman of the UPR period, Metropolitan of Kholm and Pidlyashshia (1944), the First Hierarch of the Ukrainian Greek-Orthodox Church of Canada (1951), and presents his scientific and memorial heritage stored in the collection of the National Museum of Ukrainian History.

Keywords: Metropolitan Ilarion, Ivan Ogienko, Ukrainian Greek Orthodox Church of Canada, Memorial Heritage, Museum subject, National Museum of Ukrainian History.

З часу проголошення незалежності України багато славетних імен повернулося до нас із небуття. Серед цієї плеяди і митрополит Іларіон (Іван Огієнко) – науковець, український державний діяч періоду УНР, дійсний член Наукового товариства ім. Т. Шевченка (1922), митрополит Холмський і Підляський (1944), Першоієрарх Української греко-православної церкви Канади (1951)¹. Його науковий доробок налічує понад 1 000 праць з різних галузей знань.

У радянський час праці І. Огієнка були вилучені з наукового обігу, архівні матеріали зберігалися у спецховищах. Згідно з розпорядженням Головліту, його ім'я заборонялося згадувати в будь-якому позитивному контексті. В радянських публікаціях І. Огієнка описували як "петлюрівського міністра" і "варшавського утриманця Пілсудського"², "літературного денщика Скоропадського" і "фашистського запродавця" тощо³.

Після проголошення незалежності України вітчизняні науковці отримали змогу досліджувати величезний творчий спадок І. Огієнка та його різноманітну державницьку, громадську і релігійну діяльність. До фундаментальних досліджень життєвого шляху І. Огієнка та його ролі в українській політичній історії, духовності та культурі належать численні публікації д. філол. н. проф. М. Тимошика. У 1997 р. вийшла його монографія "Голгофа Івана Огієнка. Українознавчі проблеми в державотворчій, науковій, редакторській та видавничій діяльності"⁴. Це перше в Україні видання, в якому на основі архівних матеріалів колишніх спецфондів висвітлювався життєвий і творчий шлях І. Огієнка. Також в цій монографії вперше до наукового обігу залучено матеріали закордонних архівів (Швейцарія). До ґрунтовних досліджень життєвого шляху та наукового спадку

1 Українська греко-православна церква Канади (УГПЦК) заснована в м. Саскатун в 1918 р. Сучасна назва – Українська православна церква Канади (УПЦК). Перебуває у складі Константинопольського Патріархату з 1990 р.

2 Мазуркевич О. Р. Зарубіжні фальсифікатори української літератури. – К., 1961. – С. 31.

3 Там само. – С. 73.

4 Тимошик М. С. Голгофа Івана Огієнка. Українознавчі проблеми в державотворчій, науковій, редакторській та видавничій діяльності. – К., 1997. – 231 с.

І. Огієнка належать роботи д. і. н., проф. І. Тюрменко⁵. Домінантною темою її монографії стала державницька діяльність І. Огієнка⁶. Важливий напрямок досліджень становить епістолярна спадщина І. Огієнка⁷ та спогади його родичів⁸. До когорти тих, хто досліджує життя та наукові публікації І. Огієнка, долучилися і співробітники Національного музею історії України⁹ (далі – НМІУ).

Народився І. Огієнко 15 січня 1882 р. в м. Брусиліві на Житомирщині, в багатодітній родині. Коли Івану виповнилося три роки, помер батько. Сім'я жила дуже бідно. Закінчивши чотирирічну школу, в 1896 р. вступив до Київської військово-фельдшерської школи. Навчання в ній було безкоштовним, але після закінчення необхідно було відпрацювати шість років, тому І. Огієнко отримав направлення до Київського військового шпиталю, де служив помічником лікаря. Саме в Києві в нього пробудилася зацікавленість до історії та літературної творчості, а відтак і бажання отримати вищу гуманітарну освіту. В Острозькій класичній гімназії, склавши екстерном іспити, він отримав атестат зрілості та в 1903 р. вступив до київського Університету Святого Володимира на медичний факультет, остільки лише на цьому факультеті йому зарахувалися ті три роки, що залишилися не відпрацьованими. Згодом І. Огієнко перевівся на історико-філологічний факультет. Перші результати науково-дослідницького пошуку реалізувалися в дипломній роботі “Ключ розуміння” Іоанікія Галятовського”, яка свідчила про глибоке знання І. Огієнком староукраїнської книжної мови, історії України, історії та теорії гомілетики, канонів та догматів. Закінчивши в 1909 р. історико-філологічний факультет з дипломом І ступеня та маючи бажання залишитися при університеті для подальшого навчання, І. Огієнко отримав рекомендації відомих вчених, викладачів університету В. Перетца, М. Петрова. Однак ректорат не погодився на зарахування поданої кандидатури, тому І. Огієнко змушений був кілька років вчителювати в Комерційній школі. Тільки в 1911 р., після наполегливих клопотань, Міністерство освіти затвердило кандидатуру І. Огієнка на професорського стипендіата при кафедрі російської мови і літератури. Саме в цей час він написав низку науково-популярних статей з історії української мови, її сучасної граматики. Успішно склавши магістерський іспит, І. Огієнко в 1915 р. був обраний приват-доцентом Київського університету.

У роки Української революції (1917–1920) І. Огієнко занурився у державницьку діяльність. Він був міністром освіти УНР в урядах В. Чехівського та С. Остапенка, міністром віросповідань УНР в урядах І. Мазепи та В. Прокоповича, першим ректором Кам'янець-Подільського державного українського університету (1918).

У фондовій групі “Рукописні документи” (шифр – РД) НМІУ зберігається запрошення редакторові часопису “Народна воля” на відкриття Кам'янець-Подільського державного університету за підписом першого ректора І. Огієнка¹⁰. Такі запрошення були розіслані практично всім найвидатнішим українським політикам, письменникам, діячам науки, культури, мистецтва, а також європейським університетам. За дорученням С. Петлюри, з 15 листопада 1919 до 17 жовтня 1920 р. І. Огієнко був Головноуповноваженим Уряду УНР¹¹. Після поразки Української революції І. Огієнко із сім'єю переїхав до Тарнова, де на той час перебував Уряд УНР. Там він заснував Український народний університет, Українську гімназію, Українське прес-бюро. У 1926 р. Огієнка запросили на кафедру старослов'янської мови й кирилицької палеографії православного богословського відділу Варшавського університету та обрали заступником керівника відділу. Цей факт свідчить про непересічний авторитет І. Огієнка серед богословів університету. Міжнародним визнанням наукових здобутків Огієнка стало присудження йому у 1931 р. ступеня дійсного доктора філософії чехословацького Університету у м. Брно за книгу “Українська мова XVI ст. і Крехівський Апостол 1560 р.”. У Варшаві в 1933 р. Огієнко заснував науково-популярний часопис “Рідна мова” (виходив до вересня 1939), на сторінках якого висвітлювалися питання сучасної літературної мови. Впродовж 1935–1937 рр. видавав місячник “Наша культура”, в якому друкувалися праці як самого Огієнка, так і видатних дослідників історії, культури, мови українського народу. Крім видавничої діяльності, І. Огієнко в 1936 р. підписав угоду про співробітництво з Британським Біблійним товариством на переклад Біблії українською мовою, який мав бути повністю завершений через п'ять років. У 1937 р. було надруковано Новий Завіт (5 тис. прим.), 1939 р. – Новий Завіт та Псалтир накладом 25 тис. примірників¹². Робота над перекладом Старого Завіту тривала до липня 1940 р. В березні 1955 р. ретельно

5 Ірина Тюрменко – правнучка Василя Огієнка, рідного брата Івана Огієнка.

6 Тюрменко І. І. Державницька діяльність Івана Огієнка (Митрополита Іларіона). – К., 1998. – 280 с.

7 Пам'ятки. – Т. 2: Епістолярна спадщина Івана Огієнка (митрополита Іларіона) (1907–1968). – К., 2001. – 478 с.

8 Огієнко-Смирнова В. В. Стежинки пам'яті моєї. Спогади про вітки роду Огієнків // Іван Огієнко і сучасна наука та освіта. Наук. зб. Серія історична та філологічна. – Кам'янець-Подільський, 2008. – Вип. V. – С. 333–362; Її ж. Спогади: Іван Огієнко – титан духу // Там само. – Кам'янець-Подільський, 2010. – Вип. 7. – С. 307–321.

9 Андруца А. Професор І. Огієнко – митрополит Іларіон та його доба (на документальних матеріалах музею). До 100-річчя Національного музею історії України: 3 історії музею та його раритетів. – К., 1998. – С. 70–79.

10 Національний музей історії України (далі – НМІУ): фонди. – РД–9 962.

11 Тюрменко І. І. Державницька діяльність Івана Огієнка... – С. 81.

12 Тимошик М. С. “Лишуть навіки з чужиною...” Митрополит Іларіон (Іван Огієнко) і українське відродження. – К., 2000. – С. 249.

перевірений переклад Біблії був ухвалений до друку¹³.

У 1937 р. в сім'ї І. Огієнка сталося велике горе – померла його дружина Домініка Данилівна. Ця високоосвічена жінка не тільки опікувалася родинними справами та вихованням дітей (їх в сім'ї було троє – Анатолій, Юрій, Леся), а й допомагала чоловікові у науково-видавничих проєктах. Важка втрата вплинула не лише на наукові та видавничі наміри професора І. Огієнка, а й на його подальшу життєву долю. В жовтні 1940 р. І. Огієнко прийняв чернечий постриг, а незабаром був висвячений на єпископа Холмського та Підляського з іменем Іларіон. Пізніше він згадував: “У повній свідомості обов’язків своїх прийняв я чернецтво. За один рік невсипущої праці в справі відновлення стародавньої Української церкви в Холмсько-Підляській єпархії вдалося зробити немало”¹⁴. В березні 1944 р. владика Іларіон став митрополитом.

У повоєнні роки мешкав у Лозанні (Швейцарія) в притулку “Бетань”¹⁵. Українці Канади, довідавшись про скрутне становище митрополита, надіслали листа, в якому зазначили: “Ми радо прийняли б Вашу архіпастирську опіку...”¹⁶. Митрополит Іларіон дав ствердну відповідь і 16 вересня 1947 р. залишив Швейцарію. Прибувши до Канади, оселився у Вінніпезі. 8 серпня 1951 р. його обрали предстоятелем Української греко-православної церкви Канади та митрополитом Вінніпегу. На цій посаді він залишався до кінця життя. Помер митрополит Іларіон 29 березня 1972 р.

У січні 2017 р. минуло 135 років від дня народження, а в березні – 45 років з дня смерті І. Огієнка. До цих дат в НМІУ була відкрита виставка присвячена життю, науковій та релігійній діяльності митрополита Іларіона “Життя, віддане Богові та Україні” (автор концепції – завідувач відділу тимчасових експозицій НМІУ Олена Іванова). На виставці були представлені наукові праці І. Огієнка та його меморіальні речі, передані музею І. Тюрменко. Оскільки меморіальні речі І. Огієнка вводяться до наукового обігу вперше, автор вважає за потрібне подати їх детальний опис.

Центральним експонатом виставки був портрет (репродукція) “Митрополит Вінніпегу і всієї Канади Іларіон (Огієнко)”¹⁷ (рис. 1). По нижньому краю портрету – напис білого кольору: “Митрополит Іларіон / у мирі проф. д-р Іван Огієнко”. Портрет разом із паспорту покритий склом та вставлений в дерев’яну раму, декоровану плоским орнаментальним різьбленням. Виготовлений в середині минулого століття, він зберігався у Вінніпезі в консисторії Української православної церкви Канади. Священик Б. Гладьо передав його в 2005 р. І. Тюрменко, про що свідчить напис на зворотному боці портрету: “Дорогий Др. Ірині / На добру згадку / про співпрацю / Консисторія УПЦК / Вінніпег, Манітоба, Канада / Богдан Гладьо / 31.10.05”.

Окрасою виставки став рушник¹⁸ (рис. 2), вишитий в Аргентині в середині минулого століття Клавдією Огієнко-Курилець¹⁹ та подарований Митрополиту. Рушник із білого полотна, на якому з обох боків вишита горизонтальна орнаментальна композиція. Кольорова гама – червоно-зелена з вкрапленням жовтих, коричневих та чорних кольорів. Центральну частину композиції складають три ромби, середина кожного заповнена квітковою розеткою бордового кольору. Ромби поєднані між собою вишитим ланцюжком із геометричних фігур та обрамлені симетричними візерунками з чорних гілок із листям, багатопелюстковими квітами різних розмірів та пуп’янками. Середина поля рушника вільна, кінці прикрашені ажурним плетінням з китицями. Після смерті митрополита Клавдія зберігала рушник у себе, а потім передала своїй сестрі Вірі Огієнко-Смирновій, яка передала рушник І. Тюрменко в 2007 р.

Меморіальні речі експоновані на виставці доповнював столовий набір (ніж столовий²⁰, ложка столова²¹, виделка десертна²², ложка чайна²³) із вигравіруваними ініціалами “І. О.” [Іван Огієнко. – *Авт.*]. Набір виготовлений в першій половині ХХ ст. на фабриці посріблених виробів братів Хеннеберг (Варшава, Польща) із нейзильберу (металевий сплав на основі міді) з посрібленою поверхнею. На кожен виріб нанесені два фабричних клейма. Перше клеймо у вигляді двох написів: “Br. Henneberg” [Брати Хеннеберг. – *Авт.*] та “ВМ” [білий метал – нейзильбер. – *Авт.*]. Таке маркування використовували після 1914 р. Друге клеймо у вигляді овального щитка із рівноплечовими терезами та цифрою “90”. Таке маркування ставили на посріблених виробах і воно означало, скільки грамів чистого срібла було використано для покриття 12 ложок чи виделок або 10 ножів стандартного розміру. Зазвичай при стандартному методі посріблення використовувалося 90 г.

13 Там само. – С. 254.

14 Тюрменко І. І. Іван Огієнко – митрополит Іларіон // Український історичний журнал. – 1995. – № 2. – С. 88.

15 Тимошик М. С. “Лишуть навіки з чужиною...” – С. 130.

16 Тимошик М. С. Голгофа Івана Огієнка... – С. 94.

17 НМІУ: фонди. – ІД–1 619.

18 НМІУ: фонди. – Т–9 784.

19 Клавдія Огієнко-Курилець та Віра Огієнко-Смирнова – рідні сестри, онуки Федора Огієнка рідного брата І. Огієнка.

20 НМІУ: фонди. – Мт–3 643.

21 НМІУ: фонди. – Мт–3 641.

22 НМІУ: фонди. – Мт–3 642.

23 НМІУ: фонди. – Мт–3 644.

Фабрика Братів Хеннеберг у 1939 р. припинила виробництво і відновила в 1945 р. Вигравірувані ініціали "І. О." свідчать, що І. Огієнко придбав цей набір, ймовірно, у Варшаві, ще до черневого постригу.

Серед експонатів виставки привертала увагу відвідувачів дорожня валіза²⁴, що належала митрополиту Іларіону. Валіза прямокутної форми, виготовлена із картону коричневого кольору. Корпус і кришка по периметру прошиті цупкими оранжевими нитками. Каркас металевий, має шарнірне кріплення. Всередині валіза обклеєна тонким папером бузкового кольору з маленькими білими цятками. Кути оббиті залізом та покриті коричневою фарбою. Валіза має два залізні накладні замки. Металева ручка пофарбована в коричневий колір. На ручці пластикова етикетка овальної форми з написом чорного кольору: "Metrop. Ilarion, 101 Cathedral Av. Winnipeg 4, Man. Air Canada". На кришці валізи залишки наклейки канадських авіаліній з написом "Prebishop Ilarion". Валіза зберігалася у родині Ірини Балан, яка є членом української православної громади у Канаді. Вона передала валізу І. Тюрменко, яка і передала її НМІУ.

Іван Огієнко – автор багатьох праць з українського мовознавства, історії церкви, культури, канонічного права, розвідок з історії українського друкарства, словників, підручників, збірок поезій тощо. Його перші публікації вийшли друком у 1887 р. На 1937 р. науковий доробок вченого становив 441 працю.²⁵ У музейному зібранні "Рідкісні, авторські" (шифр – РА), яка перебуває на матеріальній відповідальності зберігача Каріне Котової, налічується 21 книга, написана І. Огієнком. Одна з них – раритетна "Українська культура. Коротка історія культурного життя українського народу"²⁶, що вийшла друком 1918 р. (Видавництво книгарні Є. Череповського, вул. Фундукліїва, № 4; друкарня "І. Чоколов"). На обкладинці роботи художника Д. Ільченка в центрі зображена жінка, оповита колючим дротом, освітлена промінням сонця. По периметру – рамка з колючого дроту, в якій зображено сільський пейзаж, козак Мамай, бандуристи. На звороті обкладинки – перелік праць приват-доцента І. Огієнка (62 од. за період 1910–1918 рр.). Текст ілюстрований малюнками та портретами українських діячів культури. Книгу передали музею у 2000 р. як конфіскат співробітники Державної податкової інспекції у Старокиївському районі м. Києва. Про вагомість та унікальність цієї книги свідчить той факт, що в 1991 р. на комбінаті друку видавництва "Радянська Україна" (Київ) здійснено репринтне відтворення цього видання.

До збірки НМІУ ввійшла книга "Політична праця Богдана Хмельницького. Історичний нарис"²⁷. І. Огієнко розпочав роботу над цією книгою під час перебування в еміграції у Словаччині (літо 1944) (на літо 44 – була Чехословаччина), а завершив у квітні 1945 р. у Швейцарії (м. Лозанна). Книга була надрукована у 1947 р. в Парижі, у видавництві "Наша культура". Декілька примірників зберігалися в Лондоні в обмінному фондї Бібліотеки та Архіву ім. Т. Шевченка Союзу українців у Великій Британії (СУБ). Директор бібліотеки Людмила Пекарська передала книгу НМІУ в 2010 р. Також у видавництві "Наша культура" в 1947 р. вийшла книга митрополита Іларіона "На Голгофі. Поема"²⁸. Наскрізна тема поеми – боротьба за відродження Української держави та страждання за неї. Не менш цікавою для дослідників є історична монографія "Митрополит мученик Арсеній Мацієвич"²⁹, яка представляє життєпис митрополита ростовського Арсенія Мацієвича та його роль у збереженні українських православних традицій у російському православ'ї XVIII ст. Книга складається зі вступу та 13-ти частин. Видання здійснене в 1964 р. коштами Ініціативного комітету при Інституті дослідів Волині.

Значна частина книг, що ввійшла до музейної колекції, побачила світ у видавництві (Товариства) "Волинь" (м. Вінніпег, Канада). Зокрема, історично-релігійна монографія "Дохристиянські вірування українського народу"³⁰. Написана у 1946 р. в Лозанні, однак опублікована лише у 1965 р. Книга складається із 13 частин і покажчика. В ній досліджено історію початкових дохристиянських вірувань, стародавні свята і побут прадавніх українців. Примірник книги, що ввійшов до музейної збірки, особливо цінний тим, що на титульному аркуші є дарчий напис: "Дорогому синові Анатолеві з гарячою любов'ю. Батько. 1.04.1965 р." Цю книгу передала музею І. Тюрменко, за дорученням Анатолія Огієнка (сина митрополита). Цим же Товариством була видана праця І. Огієнка "Слово про Ігорів похід. Літературна монографія"³¹, що складається з чотирьох частин та передмови. Книга містить філологічне та історичне дослідження "Слова про Ігорів похід" та авторський переклад твору на українську мову. Примірник, що ввійшов до музейної колекції, це 2-ге видання доповнене і перероблене автором, що побачило світ у 1967 р. Вперше книга була надрукована в 1949 р. (м. Вінніпег, Канада). Цікавою для дослідження державницької діяльності І. Огієнка є книга "Рятування України: на тяжкій службі своєму народові"³². Книга, що складається зі вступу та 29 глав, є автобіографічною і розповідає про період перебування

24 НМІУ: фонди. – ДР–1 034.

25 *Тимошик М. С. Голгофа Івана Огієнка...* – С. 195.

26 НМІУ: фонди. – РА–1 647.

27 НМІУ: фонди. – РА–2 160.

28 НМІУ: фонди. – РА–2 000.

29 НМІУ: фонди. – РА–2 008.

30 НМІУ: фонди. – РА–1 299, РА–2 014.

31 НМІУ: фонди. – РА–2 010.

32 НМІУ: фонди. – РА–2 011.

І. Огієнка на посаді Головноуповноваженого Міністра Уряду УНР. Спогади написані та вперше видані у 1936 р. (Львів–Варшава). Книга, що ввійшла до музейного зібрання, є другим, доповненим виданням, що вийшло друком у 1968 р. Значний інтерес представляє книга “Історія українського друкарства”³³. Вперше працю було надруковано у 1925 р. у Львові. Книга із музейного зібрання вийшла друком в 1983 р. у Вінніпезі, завдяки видавництву Товариства “Волинь”. Вона складається зі вступу та дев’яти частин і є другим, репринтним виданням, здійсненим за фінансової підтримки Івана Фургала, учня митрополита Іларіона. Товариство “Волинь” видало у 1978 р. “Український стилістичний словник”³⁴, який також ввійшов до збірки музею. Перше видання побачило світ у 1924 р. у Львові, в друкарні Наукового товариства ім. Т. Шевченка. Також у Товаристві “Волинь” у 1973 р. надрукована книга “Мої проповіді”³⁵. Вона містить 23 проповіді та є першим виданням праць митрополита Іларіона, що вийшли друком після його смерті. Загальний наклад усіх його творів виданих Товариством “Волинь” у 1960–1970-х рр. налічує близько 17 тис. примірників (без чотиритомного словника)³⁶.

Велику дослідницьку вагу представляє праця митрополита Іларіона “Філософські містерії”³⁷, що складається з двох частин: “Житейське море” (філософська трилогія) та “Містерії”. Видання книги здійснене в 1957 р. у Вінніпезі з ініціативи автора. Права на її подальше видання передані Українському науковому православному богословському товариству в Канаді. Завдяки цьому Товариству у друкарні “The Christian Press, Ltd” (Канада, Вінніпег) в 1955 р. побачила світ праця І. Огієнка: “Хресне знамення. Богословсько-історична студія”³⁸, в якій автор спробував дослідити історію хресного знамення. Книга складається з двох частин: “Історія форми хресного знамення” та “Богословське вияснення триперсного хресного знамення”. Згадане Товариство також зініціювало видання праці І. Огієнка “Українська церква за Богдана Хмельницького 1647–1657 рр.”³⁹. Книгу видано в 1955 р. у друкарні “Trident Press, Limited” (Канада, Вінніпег). Складається вона з дванадцяти розділів, в яких висвітлено історію православної церкви в Україні у 1647–1657 рр. та роль світського елементу в зазначеній сфері. У цій же друкарні в 1960 р. побачила світ ще одна відома праця І. Огієнка “Вікові наші рани. Драматичні поеми”⁴⁰. Книга містить п’ять поем: “Невинна кров” – про трагедію населення Холмщини під час Першої Світової війни; “Воскресення України” – про опір православних вірян уніатству та покатоличенню; “На чужині” – про останні роки життя Дм. Туптала митрополита Ростовського і Ярославського (поч. XVII ст.); “За Україну” – про навалу більшовиків на Україну та її наслідки; “В обіймах страждання” – богословська поема. До музейного зібрання ввійшло два ювілейних видання творів І. Огієнка. Перше – “Служити народові – то служити Богові. Богословська студія”⁴¹, надруковане з нагоди 25-річчя архіпастирського служіння митрополита. Книга побачила світ у 1965 р. у Вінніпезі (Видавництво “Наша культура”), має 25 розділів. Друге – “Князь Костянтин Острозький і його культурна праця. Історична монографія”⁴², зі спеціальною посвятою на обкладинці: “Видання Української православної громади в Кенора, Онтаріо, для відзначення 75-ліття життя митрополита Іларіона”. Книга надрукована в 1958 р. у Вінніпезі. Складається з двох частин: “Костянтин Костянтинович Острозький” та “Культурна праця Костянтина Острозького”. Наскрізна тема книги – життєпис князя Костянтина Острозького і його роду та значення діяльності князя для розвитку культури в Україні. Цікавою для дослідників релігійної історії України є праця митрополита Іларіона “Іконоборство. Історично-догматична монографія”⁴³, що теж ввійшла до музейного зібрання. Книга є виданням Української греко-православної церкви в Канаді (Вінніпег, 1954). В ній зібрані виклади в Православній Духовній Академії при Колегії св. Андрея у Вінніпезі. Книга складається зі вступу, частини I-ї – “Історія іконоборства”, частини II-ї – “Догматика й апологетика іконопочитання” та закінчення. Історії українського державотворення присвячена книга митрополита Іларіона “Наш бій за державність. Історична епопея”⁴⁴. Книга вийшла друком в 1962 р у Вінніпезі в видавництві Christian Press, Ltd. Ця історична епопея поділена на дві частини. До першої ввійшли твори, присвячені гетьману Богдану Хмельницькому та його сподвижникам. Основою першого розділу стала “Недоспівана пісня” про життя Б. Хмельницького. Другу частину, за задумом автора, мали скласти твори присвячені гетьману Івану Мазепі. Однак, вона до книги не ввійшла і була надрукована окремим виданням. Праця митрополита Іларіона

33 НМІУ: фонди. – РА–2 015.

34 НМІУ: фонди. – РА–2 012.

35 НМІУ: фонди. – РА–1 999.

36 *Тимошик М. С.* “Лишусь навіки з чужиною...” – С. 446.

37 НМІУ: фонди. – РА–2 004.

38 НМІУ: фонди. – РА–2 002.

39 НМІУ: фонди. – РА–2 003.

40 НМІУ: фонди. – РА–2 006.

41 НМІУ: фонди. – РА–2 009.

42 НМІУ: фонди. – РА–2 005.

43 НМІУ: фонди. – РА–2 001.

44 НМІУ: фонди. – РА–2 007.

“Берестейська унія, її генеза, теорія, практика. Хронологічна канва”⁴⁵ потрапила до зібрання НМІУ відповідно до заповіту пана проф. Петра Кондри, який відвідав музей у 1989 р. Книга видана в 1993 р. Місійним відділом при Консисторії Української православної церкви в Канаді. До колекції НМІУ увійшла книга – переклад Святого письма на українську мову, який здійснив І. Огієнко. Складається з двох частин – “Новий Завіт” (переклад з грецької) та “Книга Псалмів”⁴⁶ (переклад з давньоєврейської), кожна частина має окрему нумерацію сторінок. Книга має дуже зручний кишеньковий формат (14 x 9 см). Місце та рік видання не зазначені. Як відомо, над перекладом Книг Старого і Нового Завіту І. Огієнко працював близько 20 років, а перше тиражоване видання здійснене у 1958 р.

Іван Огієнко – постать загальнодержавного значення. В історію він увійшов під двома іменами: як світська особа – професор Огієнко та як духовна особа – митрополит Іларіон. Як державний діяч, він відстоював думку, що українська державність може відбутися лише на основі тісної співпраці народу та національної інтелігенції. Як церковний діяч – сприяв утвердженню автокефальних засад Української православної церкви. Науковий доробок І. Огієнка представляє собою широкий спектр гуманітарних досліджень. Він ввів до наукового обігу велику кількість історичних пам’яток. На основі виявлених історичних джерел написав цикл монографій, розвідок, нарисів. Але справою всього життя митрополит Іларіон вважав канонічний переклад Біблії на українську мову, над ним він працював впродовж 1936–1955 років. Національний музей історії України долучився до когорта тих, хто збирає, зберігає, досліджує та популяризує матеріали І. Огієнка. Його друковані праці та меморіальні речі, які надійшли в різні роки, стали гідним доповненням музейних колекцій та використовуються у виставкових проектах і наукових дослідженнях.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Андріуца А. С. Професор І. Огієнко – митрополит Іларіон та його доба (на документальних матеріалах музею). До 100-річчя Національного музею історії України: 3 історії музею та його раритетів: Тематичний збірник наукових праць / Редкол.: Н. Г. Ковтанюк (відп. ред.) та ін. / А. Андріуца – Київ: Тов “ІІІ Лтд”, 1998. – С. 70–79.
2. Мазуркевич О. Р. Зарубіжні фальсифікатори української літератури / О. Мазуркевич. – Київ: Держвидав, 1961. – 192 с.
3. Митрополит Іларіон. Берестейська унія, її генеза, теорія, практика. Хронологічна канва / Митрополит Іларіон. – Вінніпег, 1993. – 86 с.
4. Митрополит Іларіон. Вікові наші рани. Драматичні поеми / Митрополит Іларіон // Твори у 3-х тт. – Т. 2. – Вінніпег, 1960. – 272 с.
5. Митрополит Іларіон. Дохристиянські вірування українського народу / Митрополит Іларіон. – Вінніпег, 1965. – 424 с.
6. Митрополит Іларіон. Іконоборство. Історично-догматична монографія / Митрополит Іларіон. – Вінніпег, 1954. – 239 с.
7. Митрополит Іларіон. Митрополит мученик Арсеній Мацієвич. Історична монографія / Митрополит Іларіон. – Вінніпег, 1964 – 279 с.
8. Митрополит Іларіон. Мої проповіді / Митрополит Іларіон. – Вінніпег, 1973 – 185 с.
9. Митрополит Іларіон. Князь Костянтин Острозький і його культурна праця. Історична монографія / Митрополит Іларіон. – Вінніпег, 1958. – 216 с.
10. Митрополит Іларіон. На Голгофі. Поема / Митрополит Іларіон. – Ч. 3. – Париж, 1947 – 90 с.
11. Митрополит Іларіон. Наш бій за державність. Історична епопея / Митрополит Іларіон. – У 3-х тт. – Т. 3. – Ч. 1. – Вінніпег, 1962. – 224 с.
12. Митрополит Іларіон. Політична праця Богдана Хмельницького. Історичний нарис / Митрополит Іларіон. – Ч. 5 – Париж, 1947. – 100 с.
13. Митрополит Іларіон. Слово про Ігорів похід. Літературна монографія / Митрополит Іларіон. – Вінніпег, 1967. – 250 с.
14. Митрополит Іларіон. Служити народові – то служити Богові. Богословська студія / Митрополит Іларіон. – Вінніпег, 1965. – 119 с.
15. Митрополит Іларіон. Українська церква за Богдана Хмельницького 1647–1657 рр. / Митрополит Іларіон. – Вінніпег, 1955. – 180 с.
16. Митрополит Іларіон. Філософські містерії / Митрополит Іларіон. – У 3-х т. – Т. 1. – Вінніпег, 1957. – 336 с.
17. Митрополит Іларіон. Хресне знамення. Богословсько-історична студія / Митрополит Іларіон. –

45 НМІУ: фонди. – РА–1 367.

46 НМІУ: фонди. – РА–2 013.

Вінніпег, 1955. – 152 с.

18. Новий Завіт (Господа й Спасителя нашого Ісуса Христа). Переклад Івана Огієнка. Б. р. [друга пол. XX ст.], Б. м. – 472 с.

19. Огієнко І. І. Історія українського друкарства / І. Огієнко. – Вінніпег, 1983. – 418 с.

20. Огієнко І. І. Рятуння України: на тяжкій службі своєму народові / І. Огієнко. – Вінніпег, 1968. – 92 с.

21. Огієнко І. І. Українська культура. Коротка історія культурного життя українського народу / І. Огієнко. – Київ: Вид-во Книгарні Є. Череповського, 1918. – 272 с.

22. Огієнко І. І. Український стилістичний словник / І. Огієнко. – Вінніпег, 1978. – 496 с.

23. Огієнко-Смирнова В. В. Спогади: Іван Огієнко – титан духу / В. Огієнко-Смирнова // Іван Огієнко і сучасна наука та освіта / Науковий збірник. Серія історична та філологічна. – Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка. Всеукраїнське товариство Івана Огієнка, 2010. – Вип. 7. – С. 307–321.

24. Огієнко-Смирнова В. В. Стежинки пам'яті моєї. Спогади про вітки роду Огієнків / В. Огієнко-Смирнова // Іван Огієнко і сучасна наука та освіта. Науковий збірник. Серія історична та філологічна. – Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка. Всеукраїнське товариство Івана Огієнка, 2008. – Вип. V. – С. 333–362.

25. Пам'ятки: Археографічний щорічник / Редкол.: В. П. Ляхоцький (гол. ред.), І. Б. Матяш (заст. гол. ред.), Л. М. Федорова (відп. секр.) та ін.; Упоряд.: В. П. Ляхоцький, Н. П. Московченко, І. М. Преловська; Державний комітет архівів України; Український науково-дослідний інститут архівної справи та документознавства. – Т. 2: Епістолярна спадщина Івана Огієнка (митрополита Іларіона) (1907–1968). – Київ, 2001. – 478 с.

26. Тимошик М. С. Голгофа Івана Огієнка. Українознавчі проблеми в державотворчій, науковій, редакторській та видавничій діяльності: Монографія / Передмова М. Жулинського / М. Тимошик. – Київ: Заповіт, 1997. – 231 с.

27. Тимошик М. С. "Лишусь навіки з чужиною..." Митрополит Іларіон (Іван Огієнко) і українське відродження / М. Тимошик. – Київ – Вінніпег (Канада), 2000. – 548 с., іл., вкл., ім. покажч.

28. Тюрменко І. І. Державницька діяльність Івана Огієнка (Митрополита Іларіона): Монографія / Передмова Н. Миронець / І. Тюрменко. – Київ, 1998. – 280 с.

29. Тюрменко І. І. Іван Огієнко – митрополит Іларіон / І. Тюрменко // Український історичний журнал. – 1995. – № 2.

REFERENCES

1. Andriutsa A. S. Profesor I. Ohienko – mytropolyt Ilarion ta yoho doba (na dokumentalnykh materialakh muzeiu). Do 100-richchia Natsionalnoho muzeiu istorii Ukrainy: Z istorii muzeiu ta yoho rarytetiv: Tematychnyi zbirnyk naukovykh prats/ Redkol.: N. H. Kovtaniuk (vidp. red.) ta in. / A. Andriutsa – K., 1998. – S. 70–79.

2. Mazurkevych O. R. Zarubizhni falsyfikatory ukrainskoi literatury / O. Mazurkevych. – K., 1961. – 192 s.

3. Mytropolyt Ilarion. Beresteiska unii, yii geneza, teoriia, praktyka. Khronolohichna kanva / Mytropolyt Ilarion. – Vinnipeh, 1993. – 86 s.

4. Mytropolyt Ilarion. Vikovi nashi rany. Dramatychni poemy / Mytropolyt Ilarion // Tvory u 3-kh tt. – T. 2. – Vinnipeh, 1960. – 272 s.

5. Mytropolyt Ilarion. Dokhrystyianski viruvannia ukrainskoho narodu / Mytropolyt Ilarion. – Vinnipeh, 1965. – 424 s.

6. Mytropolyt Ilarion. Ikonoborstvo. Istorychno-dohmatychna monohrafia / Mytropolyt Ilarion. – Vinnipeh, 1954. – 239 s.

7. Mytropolyt Ilarion. Mytropolyt muchenyk Arsenii Matsiievych. Istorychna monohrafia / Mytropolyt Ilarion. – Vinnipeh, 1964 – 279 s.

8. Mytropolyt Ilarion. Moi propovidi / Mytropolyt Ilarion. – Vinnipeh, 1973 – 185 s.

9. Mytropolyt Ilarion. Kniaz Kostiantyn Ostrozkyi i yoho kulturna pratsia. Istorychna monohrafia / Mytropolyt Ilarion. – Vinnipeh, 1958. – 216 s.

10. Mytropolyt Ilarion. Na Holhofi. Poema / Mytropolyt Ilarion. – Ch. 3. – Paryzh, 1947 – 90 s.

11. Mytropolyt Ilarion. Nash bii za derzhavnist. Istorychna epopeia / Mytropolyt Ilarion. – U 3-kh tt. – T. 3. – Ch. 1. – Vinnipeh, 1962. – 224 s.

12. Mytropolyt Ilarion. Politychna pratsia Bohdana Khmelnytskoho. Istorychnyi narys / Mytropolyt Ilarion. – Ch. 5 – Paryzh, 1947. – 100 s.

13. Mytropolyt Ilarion. Slovo pro Ihoriv pokhid. Literaturna monohrafia / Mytropolyt Ilarion. – Vinnipeh, 1967. – 250 s.

14. *Mytropolyt Ilarion*. Sluzhyty narodovi – to sluzhyty Bohovi. Bohoslovska studiia / Mytropolyt Ilarion. – Vinnipeg, 1965. – 119 s.
15. *Mytropolyt Ilarion*. Ukrainska tserkva za Bohdana Khmelnytskoho 1647–1657 rr. / Mytropolyt Ilarion. – Vinnipeg, 1955. – 180 s.
16. *Mytropolyt Ilarion*. Filosofski misterii / Mytropolyt Ilarion. – U 3-kh t. – T. 1. – Vinnipeg, 1957. – 336 s.
17. *Mytropolyt Ilarion*. Khresne znamennia. Bohoslovsko-istorychna studiia / Mytropolyt Ilarion. – Vinnipeg, 1955. – 152 s.
18. Novyi Zavit (Hospoda y Spasytelia nashoho Isusa Khrysta). Pereklad Ivana Ohienka. Druha pol. XX st., B. m. – 472 s.
19. *Ohienko I. I.* Istoriiia ukrainskoho drukarstva / I. Ohienko. – Vinnipeg, 1983. – 418 s.
20. *Ohienko I. I.* Riaturvannia Ukrainy: na tiazhkii sluzhbi svoiemu narodovi / I. Ohienko. – Vinnipeg, 1968. – 92 s.
21. *Ohienko I. I.* Ukrainska kultura. Korotka istoriia kulturnoho zhyttia ukrainskoho narodu / I. Ohienko. – Kyiv, 1918. – 272 s.
22. *Ohienko I. I.* Ukrainskyi stylistychnyi slovnyk / I. Ohienko. – Vinnipeg, 1978. – 496 s.
23. *Ohienko-Smyrnova V. V.* Spohady: Ivan Ohienko – tytan dukhu / V. Ohienko-Smyrnova // Ivan Ohienko i suchasna nauka ta osvita / Naukovyi zbirnyk. Seriia istorychna ta filolohichna. – Kamianets-Podilskyi, 2010. – Vyp. 7. – S. 307–321.
24. *Ohienko-Smyrnova V. V.* Stezhynky pamiaty moiei. Spohady pro vitky rodu Ohienki / V. Ohienko-Smyrnova // Ivan Ohienko i suchasna nauka ta osvita. Naukovyi zbirnyk. Seriia istorychna ta filolohichna. – Kamianets-Podilskyi, 2008. – Vyp. V. – S. 333–362.
25. Pamiatky / Upor.: V. P. Liakhotskyi, N. P. Moskovchenko, I. M. Prelovska; hol. red. V. P. Liakhotskyi. – T. 2: Epistoliarna spadshchyna Ivana Ohienka (mytropolyta Ilariona) (1907–1968). – Kyiv, 2001. – 478 s.
26. *Tymoshyk M. S.* Holhofa Ivana Ohienka. Ukrainoznavchi problemy v derzhavotvorchii, naukovi, redaktorskii ta vydavnychii diialnosti: Monohrafiia / Peredmov. M. Zhulynskoho / M. Tymoshyk. – Kyiv, 1997. – 231 s.
27. *Tymoshyk M. S.* “Lyshus naviky z chuzhynoiu...”. Mytropolyt Ilarion (Ivan Ohienko) i ukrainske vidrodzhennia / M. Tymoshyk. – Kyiv, 2000. – 548 s.
28. *Tiurmenko I. I.* Derzhavnytska diialnist Ivana Ohienka (Mytropolyta Ilariona): Monohrafiia / Peredmov. Ne Myronets / I. Tiurmenko. – Kyiv, 1998. – 280 s.
29. *Tiurmenko I. I.* Ivan Ohienko – mytropolyt Ilarion / I. Tiurmenko // Ukrainskyi istorychnyi zhurnal. – 1995. – № 2.

Рис. 1

Рис. 2

Перелік ілюстрацій:

Рис. 1. Митрополит Вінніпегу і всієї Канади Іларіон (Огієнко). Вінніпег, середина XX ст. Фото Д. Клочка.

Рис. 2. Рушник вишитий К. Огієнко-Курилець. Аргентина, середина XX ст. Фото автора.